

رابطه سبک رهبری مدیران مدارس و تاب آوری با فرسودگی تحصیلی دانش آموزان

نویسنده اول (محمود حاجی)^۱، حسین کریمیان^۲

چکیده

هدف از انجام پژوهش حاضر، تعیین رابطه بین سبک رهبری مدیران مدارس و تاب آوری با فرسودگی تحصیلی دانش آموزان بود. جامعه آماری این پژوهش کلیه مدیران مدارس و دانش آموزان پسر مقطع متوسطه ناحیه یک شهر قم در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ به تعداد ۳۶۰۴ نفر بودند که با استفاده از جدول برآورد مورگان، ۲۲۰ نفر به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند. نوع مطالعات توصیفی - همبستگی و ابزار مورد استفاده پرسشنامه سبک‌های رهبری مدیران مدارس باس و اولیو، تاب آوری کونور و دیویدسون، فرسودگی تحصیلی برسو و همکاران بود. تحلیل داده‌ها با استفاده از تحلیل رگرسیون چندگانه همزمان نشان داد بین سبک رهبری مدیران مدارس و فرسودگی تحصیلی دانش آموزان رابطه معناداری وجود دارد. بین سبک رهبری مدیران مدارس و تاب آوری رابطه معناداری وجود دارد. همچنین بین تاب آوری و فرسودگی تحصیلی دانش آموزان رابطه معناداری وجود دارد. نتایج حاصله می‌تواند پرتوهای نوینی را در ارتباط سبک رهبری مدیران مدارس با تاب آوری و فرسودگی تحصیلی دانش آموزان نمایان سازد.

واژه‌های کلیدی

سبک رهبری مدیران مدارس، تاب آوری، فرسودگی تحصیلی.

۱-۱- مقدمه و بیان مسئله

امروزه سازمان‌ها به مدیران اثربخش و کارآمد نیاز دارند تا بتوانند به اهداف خود در جهت رشد و توسعه همه جانبه دست یابند. مدیر آموزشی به عنوان نماینده رسمی آموزش و پرورش برای ایجاد هماهنگی و افزایش بهره‌وری در رأس سازمان قرار دارد و موفقیت سازمان در تحقق اهداف در گرو چگونگی اعمال مدیریت و سبک‌های مؤثر رهبری اوست. الگوهای رفتاری مناسب مدیر آموزشی در مدارس باعث به وجود آمدن روحیه و انگیزه قوی در دانش‌آموزان می‌شود (بهرامی، ۱۳۹۵). سبک رهبری عبارت از الگوی رفتاری مستمر مدیر که توسط اطرافیان درک می‌گردد و متأثر از فلسفه، شخصیت و تجربه شخص رهبر و نیز نوع پیروان و وضعیت‌های غالب در سازمان‌ها است. سبک رهبری عبارت از تکنیک‌های مورد استفاده جهت اعمال نفوذ و جهت دادن فعالیت دیگران است (رضایی و همکاران، ۱۳۹۰).

تابآوری ظرفیت بازگشت به حالت اولیه و سازگاری موفقیت‌آمیز با وجود استرس زیاد و شرایط نامطلوب است (لوتار، ۱۹۹۱) تابآوری تحصیلی یکی از ابعاد تابآوری در محیط آموزشی است. دانش‌آموزانی که دارای تابآوری هستند به رغم مصائب و دشواریهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی احتمال موفقیت بالاتری دارند (کابرا و پادیا، ۲۰۱۳). با افزایش سطح تابآوری فرد میتوان شرایط استرسزا را تعدیل نمود و باعث سلامت جسمی، روانی و خشنودی و عملکرد تحصیلی مطلوب فرد شد (وود و بتناگر، ۲۰۱۵). جوکار، کهولت، ذکری (۲۰۱۱) در پژوهشی نشان داد که بین مدل ارتباطی خانواده و خرده مقیاسهای تابآوری رابطه معنی دار وجود دارد؛ همچنین نتایج نشان داد که میانگین نمره دختران به طور معنی داری بیشتر از پسران است. صفایی و همکاران (۱۳۹۸) نشان دادند متغیرهای حمایت خانواده و دوستان هم به صورت مستقیم و هم به صورت غیرمستقیم با میانجیگری متغیرهای خودکارآمدی تحصیلی، تابآوری تحصیلی و مجذوبیت تحصیلی نقش معنیداری در پیشبینی عملکرد تحصیلی داشتند. فتحی و جمال آبادی (۱۳۹۶) نشان دادند تابآوری قادر است رابطی انواع حمایت تحصیلی با سرزندگی تحصیلی را واسطه نماید

افزون بر این، پژوهشگران بر این باورند که تابآوری نوعی ترمیم خود با پیامدهای مثبت هیجانی، عاطفی و شناختی است. در عین حال آنها به این نکته نیز اشاره می‌کنند که سازگاری مثبت با زندگی، هم می‌تواند پیامد تابآوری به شمار رود و هم به عنوان پیش‌آیند، سطح بالاتری از تابآوری را سبب شود. در پیامد تابآوری، شماری از پژوهش‌ها به افزایش سطح مسئولیت‌پذیری و رضایتمندی از زندگی در رابطه با تابآوری اشاره داشته‌اند (محبی، ۱۳۹۶). فرسودگی در آغاز به عنوان یک اختلال مرتبط با شغل دیده می‌شود، اما آموزشگاه هم جایی است که فراگیران در آن کارمند به حساب می‌آیند؛ آنها در زمانهای معینی در کلاس حاضر میشوند و تکالیفی را برای گذراندن آزمون و نمره گرفتن انجام میدهند (مادین، اوزتریک، تویوان و سندل، ۲۰۱۱) چنین محیطی فراگیران را درگیر فشارهای مرتبط با عملکرد میکند فرسودگی تحصیلی شامل سه مؤلفه خستگی هیجانی، بی‌علاقگی و ناکارآمدی می‌باشد. خستگی هیجانی که اشاره به احساس خالی شدن و تهی شدن از منابع هیجانی فرد دارد، به عنوان مؤلفه استرس فردی مورد ملاحظه قرار می‌گیرد. بی‌علاقگی اشاره به پاسخ‌های منفی بدبینانه یا بیش از حد با بی‌رغبتی به سایر افراد در محل کار دارد که مولفه بین فردی فرسودگی را نشان می‌دهد و سرانجام ناکارآمدی اشاره به احساس کاستی در شایستگی و میزان باروری و حس کارایی پایین فرد دارد که مولفه خود ارزیابی فرسودگی را شامل می‌شود (ساداتی و همکاران، ۱۳۹۵). فرسودگی تحصیلی که پاسخی به دشواریهای مسیر پیش روی فراگیر در کنار آمدن با این فشارهاست، نتیجه یک ناهمخوانی میان منابع آموزشی و انتظارات خود و دیگران برای موفقیت تحصیلی است (سالمل- آرو، کیورو، لسکینن و نورمی، ۲۰۰۹). فرسودگی تحصیلی به معنی ایجاد احساس خستگی نسبت به انجام تکالیف درسی و مطالعه، داشتن نگرش بدبینانه نسبت به تحصیل و مطالب درسی و احساس بی‌کفایتی تحصیلی است (داوید، ۲۰۱۰). در واقع پاسخ و واکنش منفی نسبت به استرس‌های حاد و شدیدی است که در آن اغلب به دلیل خواسته‌های زیاد و خارج از توانی که از افراد میشود، احساس خستگی هیجانی و جسمانی در آنها ایجاد میکند (مازرولی، ۲۰۱۲). فرسودگی تحصیلی میتواند منجر به عدم مشارکت و کاهش انرژی لازم

1 Salmela-Aro, K., Kiuru, N., Leskinen, E. & Nurmi, J

2 David. A.P.

3 Mazerolle. S.M

برای انجام فعالیتها شود (سالنوا و همکاران، ۴، ۲۰۱۰)؛ به گونه ای که دانش آموزان دچار فرسودگی تحصیلی، انگیزه‌های برای شرکت در فعالیت‌های کلاسی ندارند و ویژگی‌های رفتاری مانند غایب شدن، تأخیر در حضور در کلاس و ترک زود هنگام کلاس را از خود نشان می‌دهند. به علاوه آنها در کلاس به مطالب درسی گوش نداده، در فعالیت‌های گروهی شرکت نمیکنند. آنها اغلب برای کلاس و معلم احترامی قائل نبوده، برای عملکرد ضعیف تحصیلی خود بهانه‌تراشی میکنند؛ بنابراین حس مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی در برابر عملکرد ضعیف خود در این افراد وجود ندارد (کوئینی و جیالی، ۵، ۲۰۱۲).

از طرفی در صورت وجود رابطه بین سبک رهبری مدیران مدارس و تاب آوری با فرسودگی تحصیلی دانش آموزان می‌توان مشکلات عدیده‌ای را در جامعه و خانواده حل کرد. از جمله آنها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: دانش‌آموزان در مواجهه با مشکلات دچار سردرگمی نمی‌شوند. به خاطر انعطاف‌پذیر بودن، تغییرات زندگی را پذیرفته و مشکلات را با صبر و حوصله و با استفاده از راهنمایی‌ها از سر راه خود بردارند. با اطرافیان و محیط سازگاری بیشتری دارند چون با کسب این مهارت‌ها به استقلال رسیده‌اند و از نصیحت دیگران ناراحت نمی‌شوند و حتی روی آنها تمرکز کرده و نکات مهم و آموزنده را از آن فرا می‌گیرند. توان بالایی برای انجام درست و به موقع کارها را دارند و با هدف، برنامه ریزی و انگیزه گام بر می‌دارند تا به نتیجه دلخواه دست یابند.

همچنین با توجه به بررسی‌های پژوهشگر مشخص شد که در هیچ یک از پژوهش‌های انجام گرفته، در خصوص یافتن رابطه سبک رهبری مدیران مدارس و تاب‌آوری با فرسودگی تحصیلی پژوهشی صورت نگرفته است. بنابراین پژوهش حاضر با رویکردی متمایز از سایر پژوهش‌های انجام شده، به تعیین رابطه سبک رهبری مدیران مدارس و تاب‌آوری با فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان خواهد پرداخت تا برای اولین بار این رابطه مورد پژوهش قرار گیرد. بنابراین با انجام چنین تحقیقاتی و با استفاده از نتایج آن می‌توان مشکلات و میزان آن‌ها را به صورت دقیق بررسی نموده و برای حل آن‌ها راه کارهایی اندیشید و برنامه‌ریزان امور آموزشی و دانشگاه‌ها می‌توانند با تکیه بر این تحقیقات اقدامات مؤثری انجام دهند.

به همین دلیل پژوهشگر با توجه به تجربه چندین ساله در امر آموزش و مطالعه تحقیقات انجام شده، قصد دارد این را مطالعه به عنوان بخشی مقدماتی از یک مطالعه بزرگتر هدایت کند تا زوایای ناشناخته سبک رهبری مدیران، تاب آوری و فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان را با ظرافت بیشتری مقایسه کند و در نهایت با توجه به کمبودهای پژوهش در این زمینه به دنبال بررسی این مسئله باشد که رابطه سبک رهبری مدیران مدارس و تاب آوری با فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان چگونه است؟

۲-۱- پیشینه تحقیق

۲-۱-۱- پیشینه داخلی

حسینی (۱۳۹۸) در پژوهشی به بررسی رابطه بین سبک رهبری مدیران آموزشی و تعهد سازمانی در مدارس شهرستان دیواندره پرداختند. روش پژوهش مورد نظر توصیفی و از نوع همبستگی می باشد که شامل جامعه آماری به تعداد ۱۰۳۰ نفر و نمونه ای برابر با ۲۷۹ نفر به کمک فرمول کوکران انتخاب گردیده اند. نتایج به دست آمده نشان داد که بین سبک رهبری مدیران و تعهد سازمانی رابطه معناداری وجود دارد و بین سبک رهبری رابطه مدار و وظیفه دار با تعهد سازمانی رابطه وجود دارد و اما بین سبک رهبری مدیران برحسب جنسیت و تعهد سازمانی تفاوت معناداری وجود دارد.

اصغری و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی رابطه بین سبک‌های رهبری مدیران با مهارت‌های سازمانی مدیریت زمان پرداختند. جامعه آماری شامل تمامی مدیران مرد و زن مقطع ابتدایی، متوسطه اول و دوم مدارس دولتی شهرستان آمل بوده است که نمونه‌ای به حجم ۱۳۲ نفر از مدیران مدارس به صورت تصادفی انتخاب شد. یافته‌ها نشان داد بین سبک رهبری و مهارت سازمانی مدیریت زمان مدیران مدارس ارتباط معناداری وجود دارد که میانگین مهارت سازمانی مدیریت زمان در سبک آمرانه نسبت به سایر سبک‌ها بیشتر بوده

است. رابطه بین سبک رهبری آزادمنشانه و مهارت سازمانی مدیریت زمان منفی و بین سبک رهبری آمرانه و مهارت سازمانی مدیریت زمان مثبت و معنادار بوده است.

میرزا محمدی (۱۳۹۷) در پژوهش خود با عنوان بررسی ابعاد کمال گرایی و تاب آوری با فرسودگی تحصیلی به این نتیجه رسید که بین کمال گرایی مثبت بعد آزاداندیشی، هم چنین بین کمال گرایی منفی و بعد روان رنجورگرایی همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد. از این رو، می توان بیان کرد که افراد دارای ویژگی آزاداندیشی از تاب آوری بالا و کمال گرایی مثبت برخوردار هستند و افراد دارای ویژگی روان رنجورگرایی، تاب آوری پایین و کمال گرایی منفی دارند. همچنین بین تاب آوری با فرسودگی تحصیلی رابطه معناداری وجود دارد.

الزامی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی به بررسی رابطه سبک های رهبری مدیران با یادگیری سازمانی در مدارس پرداختند. این پژوهش از نوع توصیفی- همبستگی بوده و جامعه آماری آن معلمان و کادر اجرایی دبیرستان های دخترانه و پسرانه شهرستان ری است و ۷۳۸ دبیر از میان ۱۷۹۲ نفر به عنوان نمونه پژوهش در نظر گرفته شدند. برای تعیین سبک رهبری و یادگیری سازمانی از دو پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده ها، روش آمار توصیفی و آمار استنباطی به کار گرفته شد. نتایج پژوهش نشان داد بین سبک های رهبری مدیریتی، مشارکتی، تبادل، اخلاقی، پست مدرن، و اقتضایی با یادگیری سازمانی رابطه معنادار و مثبت وجود دارد و این متغیرها در مجموع ۶۳ درصد واریانس یادگیری سازمانی را تبیین می کنند.

اسماعیل خانی (۱۳۹۵) در تحقیقی به بررسی ارتباط بین سبک رهبری مدیران و هوش هیجانی در دانشجویان استان مرکزی پرداخت. ابزار مورد استفاده در این پژوهش، پرسشنامه استاندارد بود. داده های به دست آمده با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج تحقیق حاکی از آن بود که هر قدر سطح خودتنظیمی هیجانی و خود کنترلی دانشجویان بالاتر باشد، نمره بیشتری در سبک رهبری به دست می آورند.

ساداتی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله ای به بررسی رابطه ابعاد کمال گرایی با فرسودگی تحصیلی در دانش آموزان دبیرستانی مدارس استعداد های درخشان پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که رابطه معناداری بین ابعاد کمال گرایی با فرسودگی تحصیلی وجود دارد. به این صورت که ابعاد کمال گرایی ۲۰ درصد از واریانس فرسودگی تحصیلی را تبیین می کند، به طوری که از این میان کمال گرایی مثبت به صورت مثبت و کمال گرایی منفی به صورت منفی، با فرسودگی تحصیلی رابطه دارد. دختران نمره های بالاتری در متغیرهای فرسودگی تحصیلی و کمال گرایی منفی کسب کردند، در حالی که پسران نمره های بالاتری در کمال گرایی مثبت به دست آوردند.

میرکمالی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی به بررسی رابطه سبک های رهبری مدیران با یادگیری سازمانی در مدارس پرداختند. این پژوهش از نوع توصیفی- همبستگی بوده و جامعه آماری آن معلمان و کادر اجرایی دبیرستان های دخترانه و پسرانه شهرستان ری است و ۷۳۸ دبیر از میان ۱۷۹۲ نفر به عنوان نمونه پژوهش در نظر گرفته شدند. برای تعیین سبک رهبری و یادگیری سازمانی از دو پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد بین سبک های رهبری مدیریتی، مشارکتی، تبادل، اخلاقی، پست مدرن و اقتضایی با یادگیری سازمانی رابطه معنادار و مثبت وجود دارد و این متغیرها در مجموع ۶۳ درصد واریانس یادگیری سازمانی را تبیین می کنند.

۱-۲-۲- پیشینه های خارجی

گاستلو و بریگز (۲۰۱۹)، در مقاله ای به بررسی تاثیر تاب آوری بر مسئولیت پذیری و فرسودگی تحصیلی دانش آموزان پسر و دختر در ایسلند پرداختند. نتایج نشانگر تاثیر تاب آوری بر افزایش مسئولیت پذیری اجتماعی دانش آموزان پسر و دختر است. همچنین در این پژوهش، شیوه تاب آوری با شایستگی کمتر در پسران و ابراز وجود کمتر در دختران همراه بود و نهایتاً خانواده غفلت گرا با سطوح وسیعی از اختلال عملکرد در دختران و پسران ارتباط داشت.

کاستا و مک کری (۲۰۱۹) در پژوهشی به بررسی سبک های رهبری مدیران با تاب آوری در بین دانشجویان دانشگاه ملیبورن استرالیا پرداختند. این مطالعه به روش توصیفی از نوع پیمایشی و ابزار مورد استفاده در این پژوهش، پرسشنامه استاندارد بود. داده های به

دست‌آمده با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج حاکی از آن بود که بین سبک های رهبری مدیران با تاب آوری در بین دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد.

هیل و همکاران ۸ (۲۰۱۸) در تحقیقی به بررسی رابطه کمال گرایی و تاب آوری و فرسودگی تحصیلی در بین ۲۰۰ دانشجو دختر و پسر در کانادا پرداختند. به منظور بررسی متغیرهای پژوهش، هر یک از شرکت کنندگان، پرسشنامه‌های استاندارد کمال گرایی شورت و تاب آوری کونور و دیویدسون را تکمیل نمودند. پایایی ابزارهای پژوهش به وسیله ضریب آلفای کرونباخ و روایی آن‌ها به کمک همسانی درونی تعیین شد. تحلیل داده‌ها نشان داد که رابطه مثبت و معناداری بین کمال گرایی و تاب آوری وجود دارد. اما بین کمال گرایی و فرسودگی تحصیلی رابطه منفی وجود دارد.

سامیک، سوزوکی و کانداک ۹ (۲۰۱۸) در پژوهشی رابطه میان کمال گرایی و فرسودگی تحصیلی را در یک نمونه ۱۴۶ نفری از دانش آموزان مذکر ژاپنی مورد بررسی قرار دادند. این مطالعه به روش توصیفی-همبستگی و جامعه آماری ۲۲۰ نفر از دانش‌آموزان بودند که براساس روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند. نتایج این بررسی نشان داد که میان کمال گرایی و فرسودگی تحصیلی در بین دانش‌آموزان مذکر همبستگی منفی وجود دارد.

بنسون و همکاران ۱۰ (۲۰۱۸) در پژوهشی به بررسی رابطه سبک رهبری مدیران با مهارت‌های اجتماعی در در اسکاتلند پرداختند. هدف اصلی از انجام این تحقیق تعیین رابطه بین سبک رهبری مدیران با مهارت‌های اجتماعی جوانان بود. جامعه آماری این تحقیق ۱۴۷ نفر (۶۵ پسر و ۸۲ دختر) بودند. ابزار مورد استفاده پرسشنامه استاندارد بود. داده‌های به دست‌آمده با استفاده از آزمون همبستگی و رگرسیون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد سبک رهبری مدیران قادر به پیش‌بینی مهارت‌های اجتماعی است.

ویرگت و یورت ۱۱ (۲۰۱۸) در تحقیقی به بررسی رابطه بین سبک رهبری مدیران با راهبردهای فراشناخت در بین دانش‌آموزان پرداختند. هدف اصلی از انجام این تحقیق تعیین رابطه بین سبک رهبری مدیران با راهبردهای فراشناخت در بین دانش‌آموزان بود. این مطالعه به روش توصیفی-همبستگی و جامعه آماری ۲۲۰ نفر از مدیران و دانش‌آموزان بودند که بر اساس روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند. نتایج تحلیل رگرسیون همزمان نشان داد بین سبک رهبری مدیران با راهبردهای فراشناختی ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد.

ویرلی و همکاران ۱۲ (۲۰۱۸) در تحقیقی به بررسی رابطه سبک رهبری مدیران آموزشی با اعتماد به نفس در دانش‌آموزان پرداختند. این مطالعه به روش توصیفی (از نوع همبستگی) بر روی ۲۰۰ نفر از معلمان و دانش‌آموزان به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی انجام شد. داده‌های به دست‌آمده با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشان داد که بین سبک رهبری مدیران آموزشی با اعتماد به نفس در دانش‌آموزان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

۳-۱- روش تحقیق

با توجه به این که هدف این تحقیق، تعیین رابطه بین سبک رهبری مدیران آموزشی و تاب‌آوری با فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان می‌باشد، می‌توان چنین بیان کرد که تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی بوده زیرا برای پاسخ دادن به یک معضل و مسئله علمی که در دنیای واقعی وجود دارد می‌پردازد. با توجه به ماهیت موضوع و اهداف، روش پژوهش غیرآزمایشی (توصیفی) از نوع همبستگی است. جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه مدیران مدارس و دانش‌آموزان پسر دوره دوم متوسطه ناحیه یک شهر قم می‌باشند که در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ مشغول به تحصیل هستند. تعداد این دانش‌آموزان با استناد به آمار اداره کل آموزش و پرورش استان قم ۳۶۰۴ نفر می‌باشند. در این پژوهش حجم نمونه با استفاده از جدول برآورد مورگان از میان جامعه مذکور، ۲۲۰ نفر به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای، انتخاب و مورد بررسی قرار گرفتند. داده‌ها با استفاده از روش‌های آمار توصیفی نظیر میانگین و انحراف معیار و آمار

استنباطی نظیر ضریب همبستگی پیرسون، آزمون کلموگروف-اسمیرنوف و آزمون رگرسیون چندگانه، در قالب نرم افزار SPSS تجزیه و تحلیل شدند.

برای گردآوری داده‌ها در این تحقیق از پرسشنامه‌های استاندارد زیر استفاده شد.

۱- پرسشنامه سبک‌های رهبری مدیران

پرسشنامه سبک‌های رهبری توسط باس و اولیو در سال ۱۹۸۵ طراحی گردید. این پرسشنامه در نسخه اولیه دارای ۴۵ سوال بود که در جدیدترین ویرایش باس و اولیو، سوالات آن را به ۳۶ پرسش تقلیل دادند. این پرسشنامه به ارزیابی عوامل و شاخص‌های رهبری تحول‌آفرین، تبدالی و عدم مداخله می‌پردازد. رهبری تحول‌آفرین دارای ۲۰ سؤال، رهبری تعامل‌گرا یا تبدالی دارای ۱۲ سؤال، و رهبری عدم مداخله دارای ۴ سؤال است. مقیاس به کار گرفته‌شده در این ابزار به شکل درجه‌بندی است و به صورت زیر نمره‌گذاری می‌شود: گزینه «مکرراً اما نه همیشه» دارای امتیاز ۴، گزینه «اکثر اوقات» دارای امتیاز ۳، گزینه «بعضی اوقات» دارای امتیاز ۲، گزینه «هرگز چندانگاه» دارای امتیاز ۱ و گزینه «اصلاً» دارای امتیاز صفر است. دامنه نمره‌گذاری در این پرسش‌نامه در دو بعد رهبری تبدالی و رهبری تبدیلی منظور می‌گردد. به طوری که سوالات مرتبط با رهبری تبدیلی را با یکدیگر جمع نموده و از سویی سوالات مرتبط با رهبری تبدالی نیز با یکدیگر جمع زده می‌شوند و دو نمره نهایی از پرسش‌نامه به دست می‌آید. رضایی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهش خود برای تعیین روایی سازه این ابزار از تحلیل عاملی به روش مؤلفه‌های اصلی همراه با چرخش واریماکس استفاده کردند. در تحلیل داده‌های پرسشنامه سبک‌های رهبری مدیران مقدار ضریب شاخص کفایت نمونه‌گیری و آزمون بارتلت نشان از وجود شواهد کافی برای اجرای روش تحلیل عاملی دارد. همچنین برای تعیین پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که ضریب ۰/۸۸ بدست آمد که رضایت‌بخش تشخیص داده شد. در این پژوهش با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، پایایی پرسشنامه ۰/۸۲ بدست آمد که نشان دهنده پایا بودن پرسشنامه تحقیق می‌باشد.

۲- پرسشنامه تاب‌آوری

این پرسش‌نامه را کونور و دیویدسون (۲۰۰۳) با مرور منابع پژوهشی ۱۹۹۱-۱۹۷۹ حوزه تاب‌آوری تهیه کردند. تهیه کنندگان این مقیاس بر این باورند که این پرسش‌نامه به خوبی قادر به تفکیک افراد تاب‌آور از غیرتاب‌آور در گروه‌های بالینی و غیربالینی بوده و می‌تواند در موقعیت‌های پژوهشی و بالینی مورد استفاده قرار گیرد. این پرسش‌نامه ۲۵ عبارت دارد که در یک مقیاس لیکرتی بین صفر تا پنج نمره‌گذاری می‌شود. نمره‌گذاری گزینه‌ها در این مقیاس بدین شرح است: کاملاً نادرست = ۰ به ندرت = ۱ گاهی درست = ۲ اغلب درست = ۳ همیشه درست = ۴. بنابراین طیف نمرات آزمون بین ۰ تا ۱۰۰ قرار دارد. نمرات بالاتر بیانگر تاب‌آوری بیشتر آزمودنی است. کونور و دیویدسون ضریب آلفای کرونباخ مقیاس تاب‌آوری را ۰/۸۹ گزارش کرده‌اند. همچنین ضریب پایایی حاصل از روش بازآزمایی در یک فاصله ۴ هفته‌ای ۰/۸۷ بوده است. این مقیاس در ایران توسط محمدی (۱۳۹۲) هنجاریابی شده است. وی برای تعیین پایایی این مقیاس از روش آلفای کرونباخ بهره گرفته و ضریب پایایی ۰/۸۹ را گزارش کرده است. موسوی (۱۳۹۴) به منظور تعیین روایی این مقیاس از طریق محاسبه ضریب همبستگی و با روش تحلیل مولفه‌های اصلی آزمون استفاده کرد. ضرایب و نتایج به دست آمده، روایی مقیاس پرسش‌نامه تاب‌آوری کونور و دیویدسون را تایید می‌کنند. در این پژوهش با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، پایایی پرسش‌نامه تاب‌آوری ۰/۸۸ بدست آمد که نشان دهنده پایا بودن پرسش‌نامه تحقیق می‌باشد.

۳- پرسشنامه فرسودگی تحصیلی

این پرسشنامه سه حیطه فرسودگی تحصیلی یعنی خستگی تحصیلی، بی‌علاقگی تحصیلی و ناکارآمدی تحصیلی را می‌سنجد. پرسشنامه مذکور ۱۵ ماده دارد که در مقیاس ۵ درجه ای لیکرت از کاملاً مخالف = ۱ تا کاملاً موافق = ۵ درجه بندی شده است. نمرات از طریق حاصل جمع نمرات کسب شده در پرسشنامه محاسبه می‌گردد. دامنه نمرات فرسودگی تحصیلی دانشجویان از ۱ تا ۷۵ است. در انستیتو روان‌پزشکی ایران، در مورد این پرسشنامه، از ده نفر صاحب نظر در زمینه روان‌شناسی خواسته شد تا میزان اعتبار هر جمله را با زدن علامت مشخص نمایند و در صورت لزوم نظر اصلاحی خود را نیز بیان نموده، نتایج بدست آمده نشان داد که پرسشنامه فرسودگی

تحصیلی دارای روایی مناسبی است. همچنین پایایی پرسشنامه را سازندگان آن به ترتیب ۰/۷۰، ۰/۸۲ و ۰/۸۵ برای سه حیطه‌ی فرسودگی تحصیلی محاسبه کرده اند (یوسفی و همکاران، ۱۳۹۴). در این پژوهش با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، پایایی پرسشنامه تاب‌آوری ۰/۸۰ بدست آمد که نشان دهنده پایا بودن پرسشنامه تحقیق می‌باشد.

۴-۱- یافته‌های تحقیق

۴-۱-۱- توصیف داده‌ها

داده‌های توصیفی متغیرهای پژوهش در جدول شماره ۱ آورده شده است. کمیت‌های آماری توصیفی شامل میانگین، انحراف استاندارد می‌باشد.

جدول شماره ۱. میانگین و انحراف استاندارد مولفه‌های سبک رهبری، تاب‌آوری

متغیر پژوهش	میانگین	انحراف استاندارد
سبک رهبری		
رهبری تحول آفرین	۴۵/۴۸	۱۰/۴
رهبری تعامل گرا	۴۴/۲۲	۱۰/۹
رهبری عدم مداخله	۴۴/۲۲	۱۰/۹
تاب‌آوری		
شایستگی فردی	۱۰/۶۶	۴/۳
اعتماد	۹/۳۹	۴/۵
پذیرش مثبت تغییر	۱۰/۱۸	۳/۳۴
کنترل	۸/۹۵	۴/۸
تاثیرات معنوی	۱۰/۶۶	۴/۱
فرسودگی تحصیلی		
خستگی تحصیلی	۴/۲۱	۳/۹۸
بی‌علاقگی تحصیلی	۱۰/۸۶	۴/۶۸
ناکارآمدی تحصیلی	۱۵/۹۹	۵/۴۱

۴-۱-۲- تحلیل داده‌ها

جدول شماره ۲: ماتریس همبستگی بین متغیرهای مورد بررسی

متغیرها	رهبری تحول آفرین	رهبری تعامل گرا	رهبری عدم مداخله	تاب‌آوری	فرسودگی تحصیلی
رهبری تحول آفرین	-				
رهبری تعامل گرا	۰/۳۵**	-			
رهبری عدم مداخله	-۰/۱۱**	-۰/۲۸**	-		
تاب‌آوری	۰/۲۷**	۰/۳۹**	-۰/۲۰**	-	
فرسودگی تحصیلی	-۰/۳۱**	-۰/۴۲**	۰/۱۴**	-۰/۲۹**	-

** P < 0/0۱

در جدول شماره ۲ ضرایب مربوط به متغیرهای پژوهش آمده است. همانطور که ضرایب همبستگی بین متغیرهای پژوهش نشان می‌دهد پیش فرض عدم هم خطی چندگانه رعایت شده است و می‌توان از تحلیل رگرسیون برای آزمون فرضیه‌های پژوهش استفاده کرد.

۴-۱-۳- آزمون فرضیه‌ها

فرضیه اول: بین سبک رهبری مدیران مدارس و فرسودگی تحصیلی دانش آموزان رابطه معناداری وجود دارد.

جهت بررسی این فرضیه از روش آماری رگرسیون چندگانه استفاده شده است که میزان ارتباط مولفه‌های سبک رهبری (از جمله رهبری تحول آفرین، تعامل گرا و عدم مداخله) و فرسودگی تحصیلی دانش آموزان محاسبه شده است.

جدول شماره ۳: نتایج تحلیل رگرسیون و رابطه بین سبک رهبری مدیران مدارس و فرسودگی تحصیلی دانش آموزان

متغیر ملاک	متغیرهای پیش بین	ضریب B خطای معیار	ضریب استاندارد شده	میزان t	سطح معنی داری
فرسودگی تحصیلی	رهبری تحول آفرین	-۰/۴۵۲	-۰/۳۱۲	-۲/۰۸	۰/۰۰۵
	رهبری تعامل گرا	-۰/۵۸۷	-۰/۴۲۵	-۴/۲۳	۰/۰۰۵
	رهبری عدم مداخله	۰/۲۳۶	۰/۱۴۸	۳/۴۵	۰/۰۰۵
		R= ۰/۴۳۲	R2= ۰/۱۸۶	F= ۶/۱۸۸	

اطلاعات مندرج در جدول شماره ۳ نشان داد ضریب همبستگی بین ابعاد سبک رهبری مدیران مدارس و فرسودگی تحصیلی معنی دار بود و به صورت مشترک ۱۸ درصد واریانس متغیر فرسودگی تحصیلی را می‌توان تبیین نمود. مقدار F و سطح معنی داری آن نیز نشان داد که این مقدار همبستگی و ضریب تعیین در مدل رگرسیونی معنی دار بود.

همچنین مقادیر ضرایب رگرسیونی در جدول شماره ۴-۶ نشان دهنده سهم هر یک از ابعاد سبک رهبری مدیران مدارس در پیش بینی فرسودگی تحصیلی است.

بر اساس ضرایب بتا مندرج در جدول، در صورت ثابت بودن سایر شرایط، افزایش یک واحد در سبک رهبری تحول آفرین با ۰/۳۱۲- واحد کاهش در فرسودگی تحصیلی همراه است و افزایش یک واحد در سبک رهبری تعامل گرا با ۰/۴۲۵- واحد کاهش در فرسودگی تحصیلی همراه است. همچنین افزایش یک واحد در سبک رهبری عدم مداخله با ۰/۱۴۸ واحد افزایش در فرسودگی تحصیلی همراه است.

فرضیه دوم: بین سبک رهبری مدیران مدارس و تاب آوری رابطه معناداری وجود دارد.

جهت بررسی این فرضیه از روش آماری رگرسیون چندگانه استفاده شده است که میزان ارتباط مولفه‌های سبک رهبری (از جمله رهبری تحول آفرین، تعامل گرا و عدم مداخله) و تاب آوری محاسبه شده است.

جدول شماره ۴: نتایج تحلیل رگرسیون و رابطه بین سبک رهبری مدیران مدارس و تاب آوری

متغیر ملاک	متغیرهای پیش بین	ضریب B خطای معیار	ضریب استاندارد شده	میزان t	سطح معنی داری
تاب آوری	رهبری تحول آفرین	۰/۳۸۵	۰/۲۷۷	۳/۱۴	۰/۰۰۵
	رهبری تعامل گرا	۰/۴۸۶	۰/۳۹۱	۲/۶۷	۰/۰۰۵
	رهبری عدم مداخله	-۰/۳۲۰	-۰/۲۰۱	-۵/۲۲	۰/۰۰۵

R= ۰/۵۱۳

R2= ۰/۲۶۳

F= ۹/۳۴۱

اطلاعات مندرج در جدول شماره ۴ نشان داد ضریب همبستگی بین ابعاد سبک رهبری مدیران مدارس و تاب آوری معنی دار بود و به صورت مشترک ۲۶ درصد واریانس متغیر تاب آوری را می‌توان تبیین نمود. مقدار F و سطح معنی‌داری آن نیز نشان داد که این مقدار همبستگی و ضریب تعیین در مدل رگرسیونی معنی‌دار بود.

همچنین مقادیر ضرایب رگرسیونی در جدول شماره ۴-۷ نشان دهنده سهم هر یک از ابعاد سبک رهبری مدیران مدارس در پیش بینی تاب آوری است.

بر اساس ضرایب بتا مندرج در جدول، در صورت ثابت بودن سایر شرایط، افزایش یک واحد در سبک رهبری تحول آفرین با ۰/۲۷۸ واحد افزایش در تاب آوری همراه است و افزایش یک واحد در سبک رهبری تعامل گرا با ۰/۳۹۱ واحد افزایش در تاب آوری همراه است. همچنین افزایش یک واحد در سبک رهبری عدم مداخله با ۰/۲۰۱- واحد کاهش در تاب آوری همراه است.

فرضیه سوم: بین تاب آوری و فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد.

جهت بررسی این فرضیه از روش آماری تحلیل رگرسیون خطی به شیوه همزمان استفاده شده است که میزان ارتباط تاب آوری و فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان محاسبه شده است.

جدول شماره ۵: نتایج تحلیل رگرسیون و رابطه بین تاب آوری و فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان

الگوی مدل	R	R2	ضریب B	خطای ضریب	ضریب	سطح معنی داری
۳	۰/۳۶۲	۰/۱۳۱	-۰/۳۸۶	۰/۱۱۵	-۰/۲۹	۰/۰۰۰۵

همانگونه که در جدول شماره ۵ مشاهده می‌شود تاب آوری با همبستگی ۰/۳۶۲ قادر به پیش بینی ۱۳ درصد از واریانس فرسودگی تحصیلی می‌باشد. به عبارتی دیگر در صورت ثابت بودن سایر شرایط، افزایش یک واحد در تاب آوری با ۰/۲۹- واحد کاهش در فرسودگی تحصیلی همراه است. با توجه به نتایج مندرج در جدول فوق فرضیه سوم پژوهش مورد تأیید قرار گرفته است

۵-۱- بحث و نتیجه گیری

در این قسمت از پژوهش ابتدا فرضیه‌های پژوهش ارائه شده و سپس در رابطه با یافته‌های پژوهش بحث و بررسی صورت گرفته و در نهایت به بررسی و مقایسه این نتایج با نتایج پژوهش‌ها و نظریات پیشین پرداخته می‌شود.

فرضیه اول: بین سبک رهبری مدیران مدارس و فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد.

جهت بررسی این فرضیه از روش آماری رگرسیون چندگانه استفاده شده است که میزان ارتباط مولفه‌های سبک رهبری (از جمله رهبری تحول آفرین، تعامل گرا و عدم مداخله) و فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان محاسبه شده است. یافته‌های پژوهش حاضر فرضیه فوق را مورد تأیید قرار داده است. یافته‌های حاصل از پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های حسینی (۱۳۹۸)، اصغری و همکاران (۱۳۹۷)، کاستا و همکاران (۲۰۱۹)، بنسون و همکاران (۲۰۱۸) همسو بوده است.

در تبیین این موضوع، با توجه به ضرورت‌های پژوهش و اشارات بیشتر مشاوران و کارشناسان روان‌شناسی به تاثیر بسیار زیاد مقوله سبک رهبری مدیران بر فرسودگی تحصیلی و همچنین همراستا بودن نتیجه پژوهش حاضر با پژوهش کاستا و همکاران (۲۰۱۹)، می‌توان گفت دلیل احتمالی برای ارتقای میزان سازگاری اجتماعی، اکتساب و به کارگیری سبک‌های رهبری مناسب، پایه و مبنایی است که ارتباط

های میان فردی بر اساس آن ساخته می شود. مدیرانی که سبک های رهبری را به طور واقعی یاد می گیرند، تمرین می کنند و شایستگی خود را به کار می گیرند، قطعاً می توانند تعاملی مثبت در روابط خود با دانش آموزان داشته باشند و دامنه ای از رفتارهای مقبول را از خود نشان دهند که موجب بهبود عملکرد تحصیلی دانش آموزان می گردد. بنا بر نظریات ارائه شده و ترکیب نظریاتی که در باب سبک رهبری مدیران مدارس پیرامون فرسودگی تحصیلی مطرح شده، به نظر می رسد که یافته های حاصل از پژوهش حاضر علاوه بر اینکه مورد تأیید پژوهش های انجام شده بوده است، از لحاظ نظری نیز تا حدود زیادی مورد تأیید واقع می گردد.

فرضیه دوم: بین سبک رهبری مدیران مدارس و تاب آوری رابطه معناداری وجود دارد.

جهت بررسی این فرضیه از روش آماری رگرسیون چندگانه استفاده شده است که میزان ارتباط مولفه های سبک رهبری (از جمله رهبری تحول آفرین، تعامل گرا و عدم مداخله) و تاب آوری محاسبه شده است. یافته های پژوهش حاضر فرضیه فوق را مورد تأیید قرار داده است. یافته های حاصل از پژوهش حاضر با نتایج پژوهش های الزامی و همکاران (۱۳۹۶)، اسماعیل خانی (۱۳۹۵)، ویرگت و یورت (۲۰۱۸) و ویرلی و همکاران (۲۰۱۸) همسو بوده است.

با توجه به اهمیت و ضرورت موضوع تحصیل و نقش مدیران مدارس در ارتباط با دانش آموزان و همچنین همراستا بودن نتیجه پژوهش حاضر با پژوهش الزامی و همکاران (۱۳۹۶)، در تبیین احتمالی این موضوع، می توان گفت سبک رهبری قسمتی از شخصیت طبیعی هر انسانی است؛ اما سبک رهبری در افراد مختلف دارای درجات مختلفی می باشد. سبک رهبری مناسب و شناسایی ارزش های فردی مدیران آموزشی در پیشگیری یا کاهش ابتلا دانش آموزان به انواع ناهنجاری های رفتاری اجتماعی، اختلالات روانی و شخصیتی نقش مؤثری دارند. بنابراین، با توجه به اهمیت و ارزش سبک رهبری مدیران آموزشی با اهداف افزایش تاب آوری دانش آموزان، فقدان سبک رهبری مناسب باعث کاهش ارزشمندی دانش آموزان خواهد شد؛ لذا سبک رهبری مناسب مدیران آموزشی، زمینه ساز رشد تاب آوری دانش آموزان و در نهایت، آسایش و رفاه مردم کشور است. بنا بر نظریات ارائه شده و ترکیب نظریاتی که در باب سبک رهبری مدیران پیرامون تاب آوری مطرح شده، به نظر می رسد که یافته های حاصل از پژوهش حاضر علاوه بر اینکه مورد تأیید پژوهش های انجام شده بوده است، از لحاظ نظری نیز تا حدود زیادی مورد تأیید واقع می گردد.

فرضیه سوم: بین تاب آوری و فرسودگی تحصیلی دانش آموزان رابطه معناداری وجود دارد.

جهت بررسی این فرضیه از روش آماری تحلیل رگرسیون خطی به شیوه همزمان استفاده شده است که میزان ارتباط تاب آوری و فرسودگی تحصیلی دانش آموزان محاسبه شده است. یافته های پژوهش حاضر فرضیه فوق را مورد تأیید قرار داده است. یافته های حاصل از پژوهش حاضر با نتایج پژوهش های میرزامحمدی (۱۳۹۷)، گاستلو و همکاران (۲۰۱۹)، هیل و همکاران (۲۰۱۸)، کالدرون و همکاران (۲۰۱۵) همسو بوده است.

بر اساس یافته های گاستلو و همکاران (۲۰۱۹)، تاب آوری مفهومی بسیار مهم برای هر نوع کار و فعالیت می باشد و بالطبع در زمینه یادگیری و عملکرد تحصیلی هم از اهمیت بسیاری برخوردار است و همچنین اهمیت و ضرورت پژوهش که در بخش های قبلی به آن اشاره شد، در تبیین این موضوع می توان گفت تاب آوری، به عنوان یک فاکتور تاثیرگذار در موفقیت تحصیلی می باشد و در برنامه ریزی آموزشی بهتر است، مواردی از جمله تغییر واحدهای درسی، انجام مداخلات آموزشی برای ارتقای تاب آوری، تغییر در روش های ارزشیابی و سنجش، تغییر به سمت سنجش ویژگی های تاب آوری و تعریف مهارت های تاب آوری و هدف گذاری در برنامه آموزشی مدنظر باشد. با توجه به توضیحات نظری ارائه شده به نظر می رسد که نتایج پژوهش حاضر با پیکری نظری دانش موجود همسو می باشد، هر چند در این زمینه پژوهش های تجربی به ندرت انجام شده است، اما از نظر پایه های نظری مورد تأیید قرار می گیرد.

همواره پژوهشگران در تحقیقات خود با محدودیت هایی مواجه هستند که بخشی از آن ها حتی در ابتدای کار نیز خود را نشان می دهند. که مهم ترین محدودیت ها در پژوهش حاضر، می توان به جمع آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه اشاره کرد که جنبه خودگزارشی داشت. محدودیت های دیگر در پژوهش حاضر، می توان به صرف وقت زیاد برای تکمیل و باز پس گیری پرسشنامه ها و عدم تمایل تعداد از دانش آموزان جهت پاسخگویی به پرسشنامه ها اشاره کرد.

۶-۱- پیشنهادات کاربردی

در این بخش، براساس نتایج بدست آمده از پژوهش، تعدادی از پیشنهادهای کاربردی ارائه می‌شود.

۱- به مدیران مدارس پیشنهاد می‌شود موضوع فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان را به طور جدی مورد توجه قرار دهند و برنامه‌ریزی‌های مناسبی را در قالب برنامه‌های بلندمدت برای کاهش آن تدارک ببینند. همچنین یک برنامه کوتاه مدت در قالب کارگاه‌هایی به منظور کاهش فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان برگزار گردد.

۲- با توجه به یافته‌های پژوهش مبنی بر رابطه مثبت و معنادار سبک رهبری مدیران مدارس بر تاب‌آوری دانش‌آموزان، وجود مشاورین مجرب در مدارس به منظور ارائه آموزش و مشاوره به دانش‌آموزان ضروری است.

۳- پیشنهاد می‌شود آموزش و پرورش و مدارس به ویژگی‌های روانشناختی مثبت دانش‌آموزان تأکید و توجه نمایند و ضمن سیاست‌گذاری در جهت توانمندسازی روانشناختی دانش‌آموزان به تدوین مداخله‌های مناسب نظیر کارگاه‌های آموزشی به منظور ارتقای ویژگی‌های روانشناختی مثبتی همچون تاب‌آوری، در محیط مدارس بپردازند.

۴- به مدیران مدارس که افراد مهم در زندگی دانش‌آموزان هستند پیشنهاد می‌شود که تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان را مدنظر قرار دهند و شرایط لازم برای ایجاد انگیزش را که موجب می‌شود دانش‌آموزان، خود به تقلا و کوشش بپردازند، در او ایجاد کنند.

۷-۱- ملاحظات اخلاقی

جهت در نظر داشتن اخلاقیات پژوهشی اقدام به جمع‌آوری داده‌های مورد بررسی از طریق پرسشنامه‌ها بدون نام و نام خانوادگی نموده تا از این طریق پاسخ‌های ارائه شده از سوی شرکت‌کننده‌ها محفوظ باقی بماند. علاوه بر این، اطلاعات ارائه شده در قالب پرسشنامه‌ها تنها در اختیار محقق بوده و از دستیابی افراد دیگر به این‌گونه اطلاعات ممانعت به عمل آمد تا اصل رازداری رعایت گردد. همچنین افراد شرکت‌کننده مختار بودند که در هر زمانی که بخواهند پژوهش را ترک کرده و از پاسخگویی به سوالات صرف نظر نمایند.

منابع

منابع فارسی

- اصغری، محسن؛ یزدخواستی، علی؛ مدنی، احمد. (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین سبک‌های رهبری مدیران با مهارت‌های سازمانی مدیریت زمان. *مدیریت مدرسه دوره ششم پاییز و زمستان ۱۳۹۷ شماره ۲*.
- الزامی عصمت؛ میرکمالی، سید محمد^۲؛ ابراهیم دماوندی، مجید. (۱۳۹۴). بررسی رابطه سبک‌های رهبری مدیران با یادگیری سازمانی در مدارس. *فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی*. دوره ۱۱، شماره ۳ - شماره پیاپی ۳ آذر ۱۳۹۴ صفحه ۶۴-۴۵
- اسماعیلی، نجف، نجاتی، محمد. (۱۳۹۵). بررسی رابطه باورهای خودکارآمدی بر تاب‌آوری و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، *مجله روانشناسی*، ۳(۵)، ۹۳-۷۱.
- الزامی، علی و میرکمالی، میثم. (۱۳۹۵). بررسی رابطه سبک‌های رهبری مدیران با یادگیری سازمانی در مدارس، *فصلنامه علمی اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۱۱(۵)، ۶۴-۴۵.
- حسینی، سید جواد. (۱۳۹۸). بررسی رابطه بین سبک رهبری مدیران آموزشی و تعهد سازمانی در مدارس شهرستان دیواندره. *ماهنامه آفاق علوم انسانی*، سال سوم، شماره بیست و ششم، خرداد ماه ۱۳۹۸.
- سادات، شهاب. (۱۳۹۳). رابطه تاب‌آوری و عملکرد خانواده با کیفیت زندگی دانش‌آموزان مقطع متوسطه استان زنجان، *مجله روان‌شناسی*، ۲(۳)، ۵۷-۲۲.
- صفایی، مریم؛ رضایی، علی محمد و طالعپسند، سیاوش. (۱۳۹۸). پیش‌بینی عملکرد تحصیلی بر اساس حمایت خانواده، حمایت دوستان و دیگران: نقش میانجی خودکارآمدی تحصیلی، تاب‌آوری تحصیلی و مجذوبیت تحصیلی. *فصلنامه روانشناسی تربیتی*، ۱۵(۵۲):

فتحی، داود و جمالیآبادی، مونا. (۱۳۹۶) بررسی نقش واسطه‌گری تاب‌آوری در رابطه حمایت تحصیلی و سرزندگی تحصیلی در دانشجویان. *راهبردهای آموزش در علوم پزشکی* ۴(۱۰): ۲۶۳-۲۶۹

میرزا محمدی، زهرا. (۱۳۹۶)، بررسی ابعاد کمال‌گرایی و تاب‌آوری در بین دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه، همایش کنگره انجمن روانشناسی ایران

- Casta, MK, Mackery, LO. (2017). The development of emotion regulation and dysregulation: A clinical perspective. *Monographs of the Society for Research in Child Development*. 59: 73-100.
- Cabrera, N., & Padilla, A. (2013). Entering and succeeding in the culture of college. *Journal of Behavioral Sciences*, 26(2), 152-157
- David. A.P. (2010). Examining the relationship of personality and burnout in college students: The role of academic motivation. *Educational Measurement and Evaluation Review*, Vol. 1, 90-104
- Luthar, S. S. (1991). Vulnerability and resilience: A study of high-risk adolescents. *Child Development*, 62(3), 600-616.
- Hil, T. F., Theriault, J. and Milkewicz Annis, N. (2016). Body Image in an Interpersonal Context: Adult Attachment, Fear of Intimacy and Social Anxiety. *Journal of Social and Clinical Psychology*. 23 (1): 89-103
- Mazerolle. S.M. (2012). An Assessment of Burnout in Graduate Assistant Certified Athletic Trainers. *Journal of Athletic Training*, 47(3):320-328.
- Modin, B.; Östberg, V.; Toivanen, S. & Sandell, K. (2011). Psychosocial working conditions, school sense of coherence and subjective health. A multilevel analysis of ninth grade pupils in the Stockholm area. *Journal of Adolescence*, 34, 129-139
- Qinyi, T. & Jiali, Y. (2012). An analysis of the reasons on learning burnout of junior high school students from the perspective of cultural capital theory: a case study of Mengzhe Town in Xishuangbanna, China. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 46: 3727 - 3731
- Salmela-Aro, K.; Kiuru, N.; Leskinen, E. & Nurmi, J. (2009). School Burnout Inventory (SBI): Reliability and validity. *European Journal of Psychological Assessment*, 25, 48-57
- Salanova, M.; Schaufeli, W.; Martínez, I. & Bresò, E. (2010). How obstacles and facilitators predict academic performance: The mediating role of study burnout and engagement. *Anxiety, Stress & Coping*, 23(1), 53-70
- Wood, S. K., & Bhatnagar, S. (2015). Resilience to the effects of social stress: evidence from clinical and preclinical studies on the role of coping strategies. *Neurobiology of stress*, 1, 164-173.